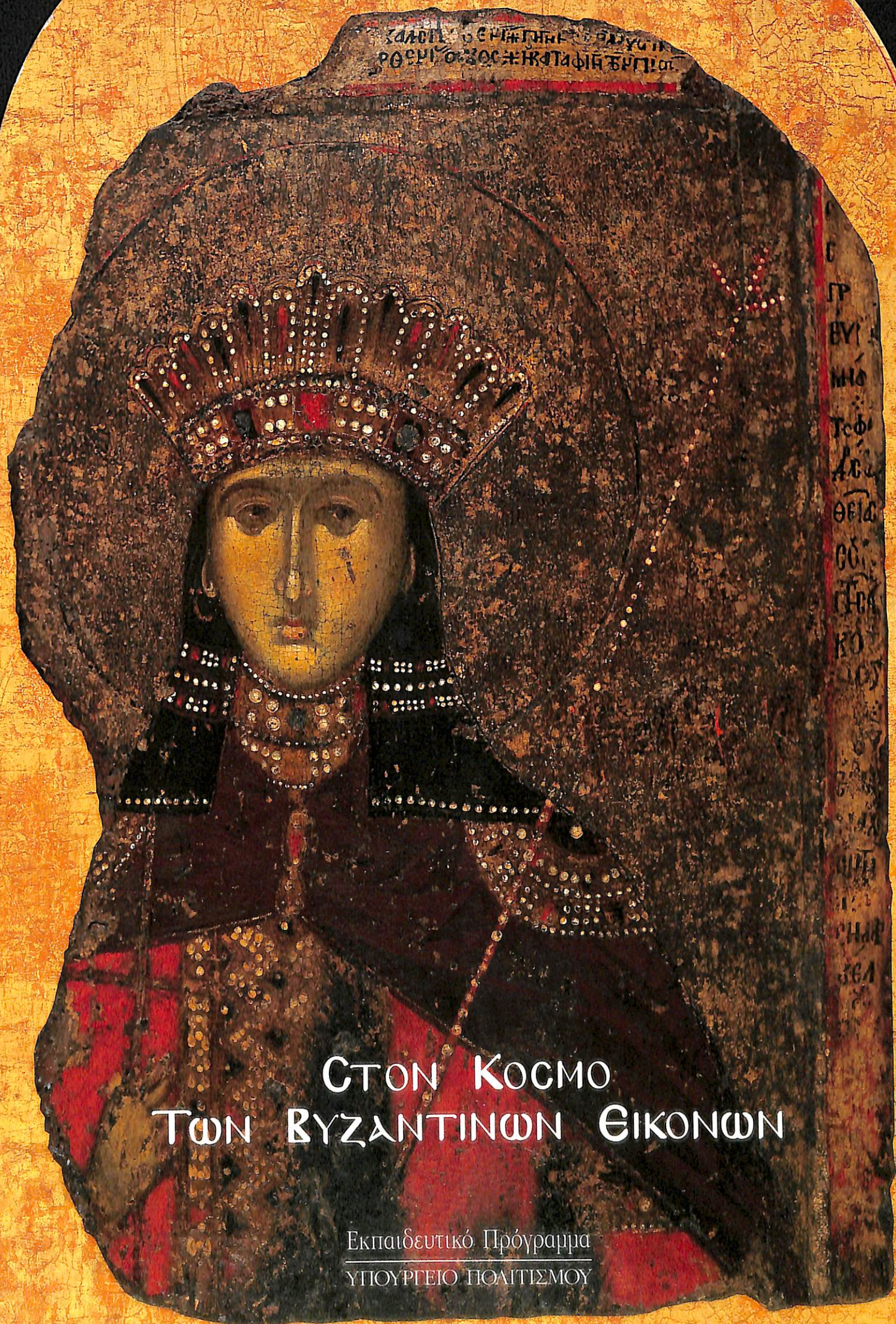
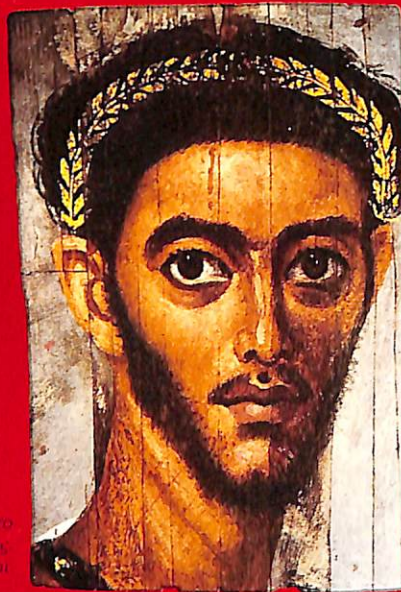

ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Εικόνα για τους Βυζαντινούς ήταν η ζωγραφική απεικόνιση θείων προσώπων, κυρίως πάνω σε ένα κομμάτι ξύλο.

Πορτρέτο από το Φαγιούμ, Αίγυπτος, 3ος αι.

Τα αιγυπτιακά πορträιτα νεκρών σε ξύλο, τα οποία σώθηκαν άφθονα στην περιοχή **Φαγιούμ**, ήταν τα πρότυπα των **βυζαντινών εικόνων**.

Τα μεγάλα μάτια, η ήρεμη έκφραση και η μετωπικότητα ταίριαζαν απόλυτα στις αισθητικές αναζητήσεις των Βυζαντινών.

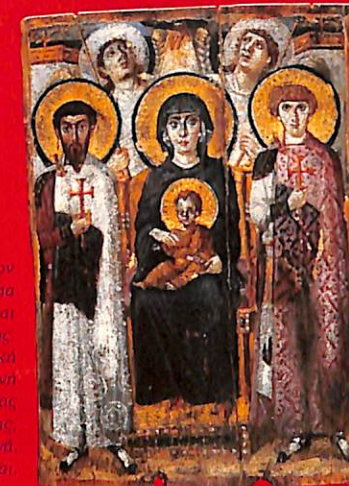
Αρχάγγελος Μιχαήλ. Εικόνα από Βυζαντινό Μουσείο, Αθήνα, 14ος αι.

Η βυζαντινή εικόνα έχει περιεχόμενο **θεολογικό**. Δεν παριστάνει απλώς ένα άγιο πρόσωπο ή ένα θρησκευτικό γεγονός, αλλά μέσα από την πιστή απεικόνιση του μεταφέρεται στον πιστό η θεία χάρι.

Η βυζαντινή εικόνα έχει χαρακτήρα **λατρευτικό**. Ο πιστός εκδηλώνει τη λατρεία του στα εικονιζόμενα αγία πρόσωπα και ζητά τη μεσολαβήσή τους για την εκπλήρωση κάποιας επιθυμίας του.

Η βυζαντινή εικόνα έχει ρόλο **διδακτικό**. Μέσα από τις εικόνες οι πιστοί, κυρίως οι λιγότερο μορφωμένοι, μαθαίνουν για τη ζωή του Χριστού, της Παναγίας και των αγίων.

Η βυζαντινή εικόνα έχει χαρακτήρα **leitourgiko**. Εικόνες χρησιμοποιούνται σε κάθε εκδήλωση της εκκλησιαστικής ζωής, στη θεία λειτουργία, στις παρακλήσεις, στις λιτανείες, στα μυστήρια, στις δεήσεις.

Παναγία με τον Χριστό ανάμεσα σε αγγέλλους και αγίους. Εγκαυστική εικόνα στη Μονή της Αγίας Αικατερίνης, Σινά, 6ος αι.

Για την κατασκευή των βυζαντινών εικόνων χρησιμοποιήθηκε αρχικά η **εγκαυστική** τεχνική, γνωστή από την ύστερη αρχαιότητα (2ος π.Χ.-2ος μ.Χ. αιώνας). Σύμφωνα με αυτήν ο ζωγράφος, μετά την προετοιμασία του ξύλου, ανακάτευε τα φυσικά χρώματα με κερί, ώστε να παραμένουν λαμπερά και ζωηρά. Λίγες εγκαυστικές εικόνες έχουν σωθεί έως σήμερα: οι περισσότερες φυλάσσονται στη Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο όρος Σινά.

Ο πιο διαδεδομένος τρόπος κατασκευής εικόνων στο Βυζάντιο ήταν η τεχνική της **αυγοτέμπερας**, σύμφωνα με την οποία τα χρώματα δουλεύονται με κροκο αυγού. Η τεχνική αυτή, γνωστή κυρίως από το βιβλίο *Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης* του ιερομόναχου **Διονυσίου του εκ Φουρνά**, περιλαμβάνει τρία βασικά στάδια:

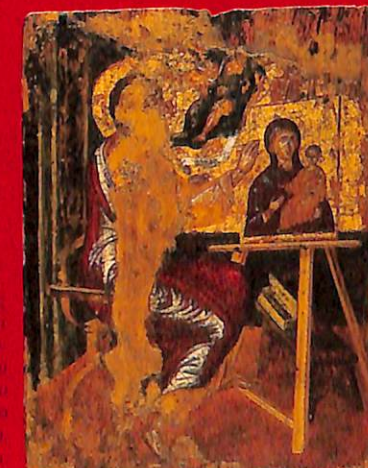
1. **Προετοιμασία του ξύλου:** Στη λειασμένη επιφάνεια του ξύλου ο **«μαϊστορ»** περνάει αρχικά φαρόκολλα και στη συνέχεια λεπτά στρώματα κόλλας και γύψου. Συχνά, ανάμεσα στα διαδοχικά αυτά στρώματα, κολλάει ένα κομμάτι λινού υφασματος, το οποίο επίσης γυφώνει. Τέλος, λειαίνει πολύ καλά την επιφάνεια, η οποία είναι πλέον έτοιμη να δεχθεί το σχέδιο.

2. **Σχέδιο:** Ο ζωγράφος σχεδιάζει το θέμα με τη βοήθεια του **ανθιβόλου**, ενός χάρτινου προσχεδίου με τριμημένο περίγραμμα. Πάνω στην προετοιμασμένη επιφάνεια του ξύλου τοποθετεί το ανθιβόλο και ρίχνει τριμημένο κάρβουνο (φούμρο), το οποίο περνάει μέσα από τις τρύπες. Έτσι το σχέδιο αποτυπώνεται στο γύψο. Στη συνέχεια το χαράζει ελαφρά με ένα αιχμηρό εργαλείο, ώστε το σχέδιο να παραμένει ορατό.

3. **Ζωγραφική:** Στο τελευταίο στάδιο, ο ζωγράφος καλύπτει το τμήμα της επιφάνειας που δεν θα ζωγραφιστεί (**βάθος**) με φύλλα χρυσού και σπανιότερα αργύρου. Κατόπιν προσθέτει στο σχέδιο τα χρώματα. Στην αρχή τα πιο σκοτεινά, τους **προπλάσμούς**, και στη συνέχεια τα ανοιχτότερα, τα **φώτα**. Τέλος, αλείφει τη ζωγραφική επιφάνεια με διαδοχικά στρώματα βερνικιού, ώστε να προστατεύεται και να παραμένει λαμπερή.

Ανθιβόλο με τη βοήθειά του ζωγράφος από Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 17ος αι.

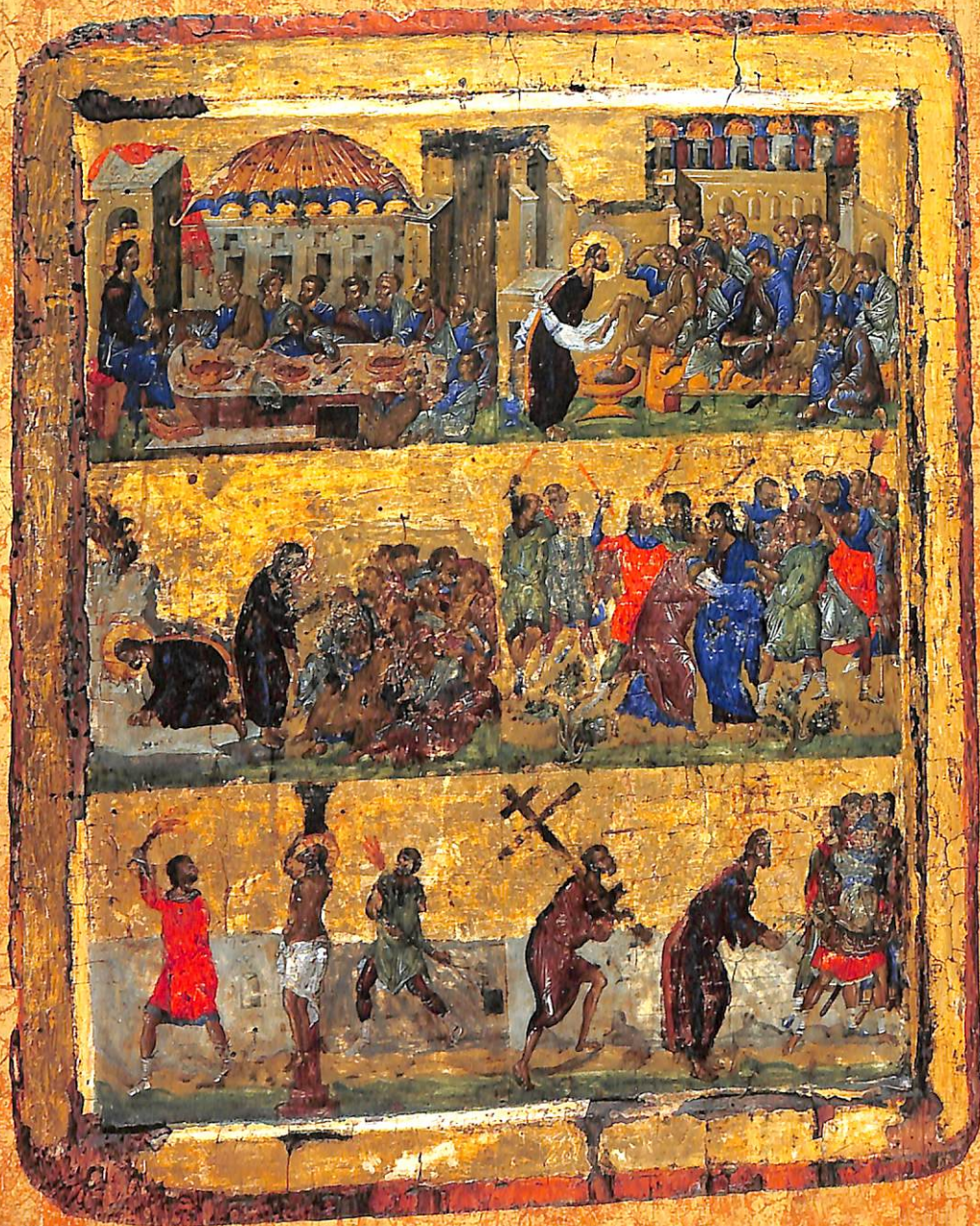
Ο καλλιτέχνης ζωγράφει εικόνα της Θεοτόκου. Έργο του Δορθότου Θεοφροσύνη (El Dorado) στο Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 18ος αι.

Οι βυζαντινοί ζωγράφοι ήταν συνήθως ιερείς και έως το 14ο αιώνα οι περισσότεροι ανώνυμοι. Από το 15ο αιώνα ο καλλιτέχνης υπογράφει συνήθως το έργο του και έτσι μαθαίνουμε το όνομα και τον τόπο καταγωγής του.

Ορισμένοι ζωγράφοι διατηρούσαν **εργαστήρια** με μαθητές, ενώ άλλοι ήταν οργανωμένοι σε **συντεχνίες**. Πληροφορίες για τη ζωή των ζωγράφων και τις δραστηριότητες των καλλιτεχνικών εργαστηρίων αντλούμε από τις **αρχαιολογικές πηγές**, όπως για παράδειγμα τα ποικίλα έγγραφα της βενετοκρατούμενης Κρήτης, τα οποία σώζονται στα Αρχεία της Βενετίας.

Γ.Κ. - Α.Κ.

Η εικόνα ως οπτικό ερέθισμα
έχει «θεοποιηθεί» στη σύγχρονη εποχή.
Κυριαρχεί στον Τύπο, στην τηλεόραση, στη διαφήμιση,
στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, στα κάθε είδους έντυπα.
Με εικόνες οι χριστιανοί εξέφραζαν την πίστη
και τη λατρεία τους στον Θεό.

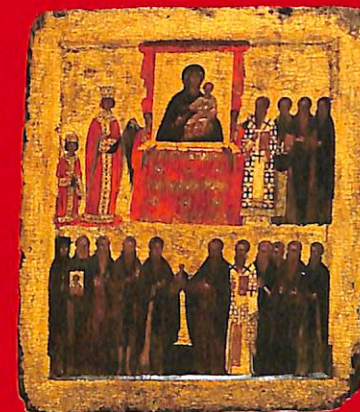
Σκηνές από τα
Πάθη του
Χριστού
Εικόνα στη
Μονή
Βλατάδων,
Θεσσαλονίκη,
14ος αι.

Στις ημέρες μας, ο άνθρωπος έχει δει τον «περίπατο» στο φεγγάρι, μπορεί να επικοινωνεί δορυφορικά
με όλη την οικουμένη και θεωρεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ως τον καλύτερο φίλο του.
Όμως, κάθε φορά που νιώθει ότι τον εγκαταλείπουν οι δυνάμεις του καταφεύγει στην ανώτερη δύναμη.
Προσεύχεται μπροστά στις εικόνες.

Η βυζαντινή εικόνα
δεν ήταν ένα απλό **αντικείμενο λατρείας**,
αλλά ένα **μέσο** για να εκδηλώνει ο χριστιανός
την πίστη του στον Θεό.

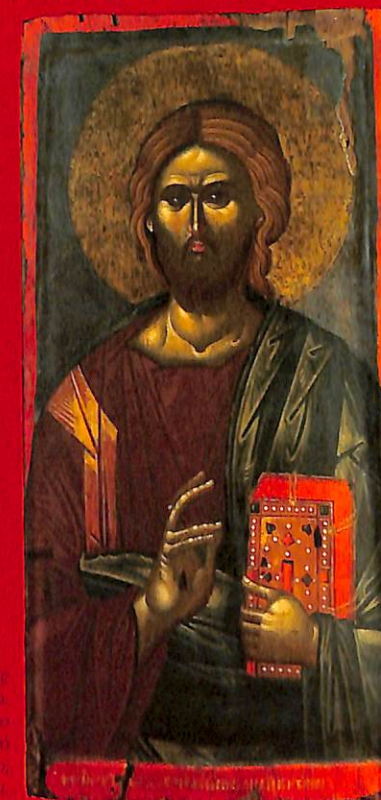
Εικονομάχος
καταστράφηκε
εικόνα
Μικρογραφία
από το
Ψαλτήριο
Χάιαντσοφ στο
Ιστορικό
Μουσείο,
Μόσχα, 9ος αι.

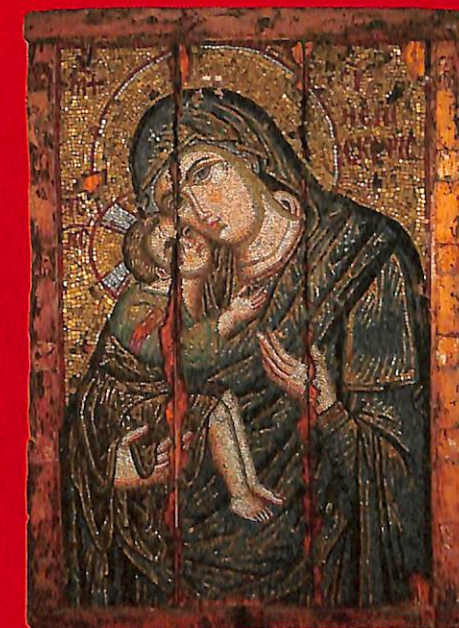
Ο Θρησκείας
των εικόνων
Εικόνα από
Βυζαντινό
Μουσείο,
Αθήνα,
14ος, 15ος αι.

Τον 8ο και τον 9ο αιώνα, το Βυζάντιο υπέφε-
ρε από τη διαμάχη για το αν πρέπει ή όχι,
σύμφωνα με τις Γραφές, να λατρεύονται οι
εικόνες. Την περίοδο αυτή, της **Εικονομα-
χίας**, απαγορεύθηκε η λατρεία των εικόνων,
καταστράφηκαν πολλές από αυτές και διώ-
χθηκαν οι **εικονόφιλοι**.

Το 843, με την **Αναστήλωση των εικόνων**, έλη-
ξε η μεγάλη αυτή θρησκευτική έριδα και η εικό-
να έγινε πάλι η γέφυρα επικοινωνίας του πιστού
με τα θεία πρόσωπα.

Χριστός
Παντοκράτωρ
Εικόνα στο
Βυζαντινό
Μουσείο,
Κωνσταντή, 14ος αι.

Παναγία «η
Ευαγγελίστρια»
Υψιφωστή
εικόνα στο
Βυζαντινό
Μουσείο,
Αθήνα,
14ος αι.

Από τον 11ο αιώνα και εξής αυξήθηκε η πα-
ραγωγή των εικόνων, πολλές από τις οποίες
σώζονται έως σήμερα.

Στις εικόνες παριστάνονται οι αγαπημένες μορ-
φές του Χριστού και της Παναγίας, μεμονω-
μένες μορφές αγίων και προφητών, μαρτύρια
και βίαι αγίων, επεισόδια από την **Παλαιά**,
την **Καινή Διαθήκη** και τα **Απόκρυφα**
Ευαγγέλια.

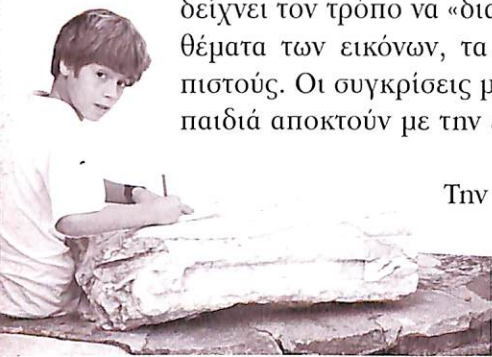
Το ελεφαντόδοντο, οι ψηφίδες, τα πολύτιμα μέ-
ταλλα, το μάρμαρο, το ύφασμα, οι ημιπολύτιμοι
λίθοι και το οραλίο χρησιμοποιήθηκαν από τους
Βυζαντινούς για την κατασκευή εικόνων. Το πιο
συνηθισμένο όμως υλικό ήταν το **ξύλο**, από κέ-
δρο, πεύκο, κυπαρίσσι, καστανιά ή καρδιά. Από
τα ύστερα βυζαντινά χρόνια συχνά κάλυπταν τις
εικόνες με μεταλλική επένδυση και πολύτιμα πε-
τράδια.

Ανάλογα με τη χρήση και τη θέση τους στο ναό,
το σχήμα και το μέγεθος των εικόνων ποικίλλει.
Εκτός από το συνηθισμένο ορθογώνιο σχήμα, κα-
τασκευάζονται εικόνες τετράγωνες, στρογγυλές,
οξυκόρυφες.

ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Το Βυζαντινό Μουσείο Καστοριάς ανοίγει τις πόρτες του και υποδέχεται τους μαθητές του νομού για να τους αποκαλύψει τα «μυστικά» του: εικόνες αγιογραφημένες στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια. Ποιοι τις δημιούργησαν; Με ποιο τρόπο; Ποιοι τις παρήγγειλαν; Με ποια αφορμή; Στα ερωτήματα αυτά τις απαντήσεις καταφέρνουν να δώσουν οι ίδιοι οι μαθητές μέσα από μια εκπαιδευτική διαδικασία που στοχεύει όχι μόνο στην παροχή γνώσεων, αλλά και στην ανάπτυξη της κρίσης και της παρατηρητικότητας.

Ο αρχαιολόγος-εκπαιδευτής του Μουσείου κατευθύνει το βλέμμα και τη σκέψη των παιδιών, τους δείχνει τον τρόπο να «διαβάσουν» τις εικόνες. Οι μαθητές παρατηρούν, αναλύουν, συζητούν για τα θέματα των εικόνων, τα χρώματα και τα σχήματα, τη χρήση τους, τους δημιουργούς και τους πιστούς. Οι συγκρίσεις με το σήμερα είναι αναπόφευκτες, και έτσι, διεισδύοντας στο παρελθόν, τα παιδιά αποκτούν με την εικόνα – το οικείο αλλά και απόμακρο αυτό αντικείμενο – μια νέα σχέση.

Την πρακτική πλευρά του προγράμματος, τα στάδια κατασκευής της εικόνας, παρουσιάζει και εξηγεί ο συντηρητής του Μουσείου. Το έργο του αγιογράφου, επίπονο και χρονοβόρο, γίνεται πιο κατανοητό από τη στιγμή που τα ίδια τα παιδιά υποδύονται τους αγιογράφους και αντιγράφουν το σχέδιο μιας εικόνας με τη βοήθεια ενός ανθιβόλου.

Έτσι το θέμα της εικόνας προσεγγίζεται σφαιρικά. Η εμπειρία είναι έντονη επειδή είναι βιωματική. Τα ερεθίσματα που προσφέρει είναι ποικίλα. Ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία των μαθητών μπορεί να δημιουργηθεί η διάθεση για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος – επιστροφή στο Μουσείο, επίσκεψη σε κάποια βυζαντινή ή μεταβυζαντινή εκκλησία της Καστοριάς ή ακόμη και επίσκεψη στο εργαστήρι κάποιου σύγχρονου ζωγράφου. Είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού να καλλιεργήσει το νεοαποκτημένο ενδιαφέρον των μαθητών του.

Το έντυπο που έχετε στα χέρια σας μπορεί να χρησιμοποιηθεί γι' αυτό το σκοπό με τον τρόπο που εσείς κρίνετε κατάλληλο. Τις πληροφορίες που παρέχει τόσο το έντυπο όσο και το πρόγραμμα μπορείτε να τις επεξεργαστείτε σε συνδυασμό με την Ιστορία (Βυζαντινή, Νεότερη ή τοπική), τη Γλώσσα, τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (κείμενα σχετικά με την αγιογραφία και το Βυζάντιο), την Έκφραση - Έκθεση, την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (κείμενα της βυζαντινής γραμματείας), τα Θρησκευτικά, τη Χημεία (τα χρώματα της αγιογραφίας), τη Φυσική (προέλευση των χρωμάτων), την Αισθητική Αγωγή ή κάποιο πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Το πρόγραμμα διαρκεί δύο ώρες. Απευθύνεται σε μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου. Σε κάθε πρόγραμμα γίνεται δεκτή μία σχολική ομάδα (όχι πάνω από 35 μαθητές). Για τη συμμετοχή σας απαραίτητη είναι η προσυνηννόηση με τους υπεύθυνους στο τηλέφωνο: 0467-22325.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων
- 11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Ομάδα εργασίας

Δέσποινα Ευγενίδου (Δ.Ε.)
Γιώργος Κακαβάς (Γ.Κ.)
Ανδρομάχη Κατσελάκη (Α.Κ.)
Ευαγγελία Κλωνή
Βασίλης Σακελλιάδης
Νάνσυ Σελέντη (Ν.Σ.)
Μιχάλης Ζήλας
Ανδρομάχη Σκρέκα
Βικτωρία Χαραμπάτη

Επιμέλεια εντύπου
Τζένη Αλμπάνη (Τζ.Α.)

Επιμέλεια κειμένου
Ντιάνα Ζαφειροπούλου

Καλλιτεχνική επιμέλεια εντύπου
Γιώργος Τζαμτζής

Κατασκευή εποπτικού υλικού
Νατάσα Κάλου

Σχέδια
Μιχάλης Ζήλας
Ένκα Τζανέκα
Νέστορας Παπανικολόπουλος

Τοπογραφικό Καστοριάς
Δημήτρης Κακαβάς

Φωτογραφικές εργασίες
Ηλίας Ηλιάδης
Δημήτρης Τσουρτσούλας

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Α. Βακαλόπουλος, Πηγές της ιστορίας της Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1989. **R. Cormack**, *Writing in Gold. Byzantine Society and its Icons*, Λονδίνο 1985. **Β. Δημητριάδης**, Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγά Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973. **Κ. Μανάφης** (επιμ.), *Σινά: Οι θησαυροί της Ι. Μονής Αγίας Αικατερίνης*, Αθήνα 1990. **Ν. Μουτσόπουλος**, *Καστοριά. Τα αρχοντικά*, Αθήνα 1962. **Ο ίδιος**, *Εκκλησίες της Καστοριάς. 9ος-11ος αιώνας*, Θεσσαλονίκη 1992. **Α. Ορλάνδος**, Τα βυζαντινά μνημεία της Καστοριάς, *Αρχείον Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος Δ'* (1938), Αθήνα 1939. **Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς**, *Διονυσίου του εκ Φουρνά Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης και αι κύριαι αυτής ανέκδοτοι πηγαί, εκδιδόμενη μετά προλόγου νυν το πρώτον πλήρως κατά το πρωτότυπον αυτής κείμενον*, Εν Πετρουπόλει 1909. **Π. Τσαμίσης**, *Η Καστοριά και τα μνημεία της*, Αθήνα 1949. **Μ. Χατζηδάκης - Σ. Πελεκανίδης**, *Καστοριά. Βυζαντινή τέχνη στην Ελλάδα*, Αθήνα 1984.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Η λατρεία των εικόνων έχει βαθιές ρίζες που αγγίζουν τα μέσα του 5ου αιώνα. Αρχικά οι εικόνες έπαιρναν θέση σε διάφορα μέρη των εκκλησιών, από τα μέσα όμως του 11ου αιώνα η κύρια θέση τους είναι στο **τέμπλο** ή **εικονοστάσιο**, το μαρμαρίνο και αργότερα ξυλόγλυπτο χώρισμα ανάμεσα στο ιερό και τον κυρίως ναό.

Στο Βυζάντιο πίστευαν ότι οι εικόνες είναι ο καθρέφτης της ομορφιάς και του μεγαλείου του Θεού. Για το λόγο αυτό πολλοί Βυζαντινοί θεωρούσαν χρέος τους να ομορφαίνουν τους «οίκους του Θεού» αφιερώνοντας στις εκκλησίες ωραιότερες εικόνες που ζωγραφίζονταν με δικά τους έξοδα.

«Κύριε ηγάπησα την εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου ...» (Ψαλμός ΚΕ')

Οι πέντε κόρες του αυτοκράτορα Θεόφιλου προσκυνούν τις εικόνες στο σπίτι της γιαγιάς τους Θεοκτίστης. Μικρογραφία χειρογράφου με τη Χρονογραφία του Σκυλίτζη στην Εθνική Βιβλιοθήκη, Μαδρίτη. 12ος αι.

νοί, όπως και εμείς, προσεύχονταν, άναβαν κεριά, έφαλλαν ύμνους, θυμιάτιζαν. Ακόμη, ασπάζονταν τις εικόνες με ευλάβεια τιμώντας και εκδηλώνοντας με αυτό τον τρόπο τη λατρεία τους στα θεία πρόσωπα.

Γύρω από περίφημες εικόνες επικεντρωνόταν πολλές φορές η κοινωνική ζωή μιας πόλης.

Η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας, στη Μονή των Οδηγών στην Κωνσταντινούπολη, ήταν το παλλάδιον της βυζαντινής πρωτεύουσας. Η εικόνα είχε, σύμφωνα με την παράδοση, ζωγραφιστεί από τον ευαγγελιστή Λουκά και όχι από χέρι κοινού ανθρώπου (**αχειροποίητος**). Ήταν μεγάλη, με ζωγραφισμένες και τις δύο όψεις της (**αμφιπρόσωπη**), όπως και όλες οι **εικόνες λιτανείας**, δηλαδή οι εικόνες που έπαιρναν μέρος σε θρησκευτικές πομπές. Κάθε Τρίτη, από τον 11ο-12ο αιώνα, στους δρόμους της πρωτεύουσας, γινόταν η λιτανεία (περιφορά) της εικόνας της Παναγίας Οδηγήτριας σε ατρόσφαιρα πανηγυριού. Ιερείς, άρχοντες με επίσημες στολές και πλήθη λαού ξεχύνονταν στους δρόμους, όπου πολυάριθμοι έμποροι και μικροπωλητές έβρισκαν ευκαιρία να πουλήσουν τηνπραμάτεια τους.

Εικόνες δεν έλειπαν ούτε από τα σπίτια των Βυζαντινών. Οι «ιδιωτικές» αυτές εικόνες ήταν μικρών διαστάσεων και συννηθέστερα απεικόνιζαν τον Χριστό, την Παναγία ή τον προστάτη άγιο της οικογένειας. Άλλοτε αποτελούνταν από δύο, τρία ή και περισσότερα φύλλα (**δίπτυχα, τρίπτυχα ή πολύπτυχα**) με πλουσιότερη εικονογράφηση και μπορούσαν να στέκονται αντί να αναρτώνται ή, κλεισμένα, να ακολουθούν τον κάτοχό τους στα ταξίδια του.

Μπροστά στις εικόνες οι Βυζαντι-

Η λατρεία της Παναγίας της Οδηγήτριας. Τοιχογραφία στη Μονή Παντοκράτορα, Δεζάνι. 14ος αι.

Σιγά σιγά στο Βυζάντιο καλλιιεργήθηκε η πεποίθηση ότι πολλές εικόνες ήταν προικισμένες με την υπερφυσική δύναμη των θείων προσώπων τα οποία απεικόνιζαν.

Εικόνες είχαν ιαματικές ιδιότητες.

Ακόμη και ψήγματα της ζωγραφικής μπορούσαν να θεραπεύσουν αρρώστους.

Εικόνες πληγώνονταν όταν δέχονταν τις επιθέσεις απίστων.

Μια εικόνα του Χριστού στη Βηρυττό τραυματίστηκε όταν ένας Εβραίος την τρύπησε με το ακόντιό του. Το αίμα της θέραιψε πολλούς αρρώστους.

Η εικόνα της Παναγίας Πορταΐτισσας ταξιδεύει προς το Άγιον Όρος. Εικόνα στη Μονή Ιβήρων, Άγιον Όρος. 18ος αι.

την εικόνα της Θεοτόκου από τη Μονή των Βλαχερνών εμπνυχώντας τους στρατιώτες. Από τότε η εικόνα της Θεοτόκου, προστάτιδας της Πόλης, παρέστεκε τους αγωνιστές σε κάθε πολιορκία της πρωτεύουσας.

Εικόνες έπαιρναν μέρος σε μάχες.

Είχαν κατά συνέπεια μεγάλο μερίδιο στους θριάμβους του αυτοκράτορα και του στρατού του.

Όταν, το 1261, οι Βυζαντινοί ανακατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη από τους Λατίνους, η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας προπορευόταν στη θριαμβευτική είσοδο του αυτοκράτορα στην πρωτεύουσα. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος ακολουθούσε την εικόνα πεζός.

Εικόνες ταξίδευαν.

Μια εικόνα του Χριστού δραπετεύσε από την Κωνσταντινούπολη, μέσα από το παλάτι του πατριάρχη στην Αγία Σοφία, για να γλιτώσει από τους εικονομάχους. Ταξίδευσε μέσα από θάλασσες και έφθασε στη Ρώμη όρθια, χωρίς να έχει βραχεί.

Εικόνες επέλεξαν θέσεις για την ανέγερση εκκλησιών.

Μια εικόνα της Παναγίας έδειξε στους τρεις μοναχούς Νικήτα, Ιωσήφ και Ιωάννη σε ποιο σημείο να οικοδομήσουν το μοναστήρι της Νέας Μονής στη Χίο.

Εικόνες συνομιλούσαν με τους πιστούς.

Μια μικρή εικόνα του Χριστού Αντιφωνητή, η οποία ανήκε στην αυτοκράτειρα Ζωή την Πορφυρογέννητη, απαντούσε στις ερωτήσεις της και προέλεγε το μέλλον με αλλαγή του χρώματός της. Όπως μας διηγείται η Χρονογραφία του Μιχαήλ Ψελλού, η εικόνα κιτρινίζε όταν προμηνυόταν καταστροφή και έπαιρνε ένα ζωηρό κόκκινο χρώμα όταν ήθελε να προαναγγείλει κάτι ευχάριστο.

Εικόνες έσωζαν τις πόλεις στις δύσκολες πολιορκίες.

Η Κωνσταντινούπολη σώθηκε το 626 από την πολιορκία των Αβάρων, μόνον όταν ο πατριάρχης Σέργιος σκέφθηκε να περιφέρει στα τείχη

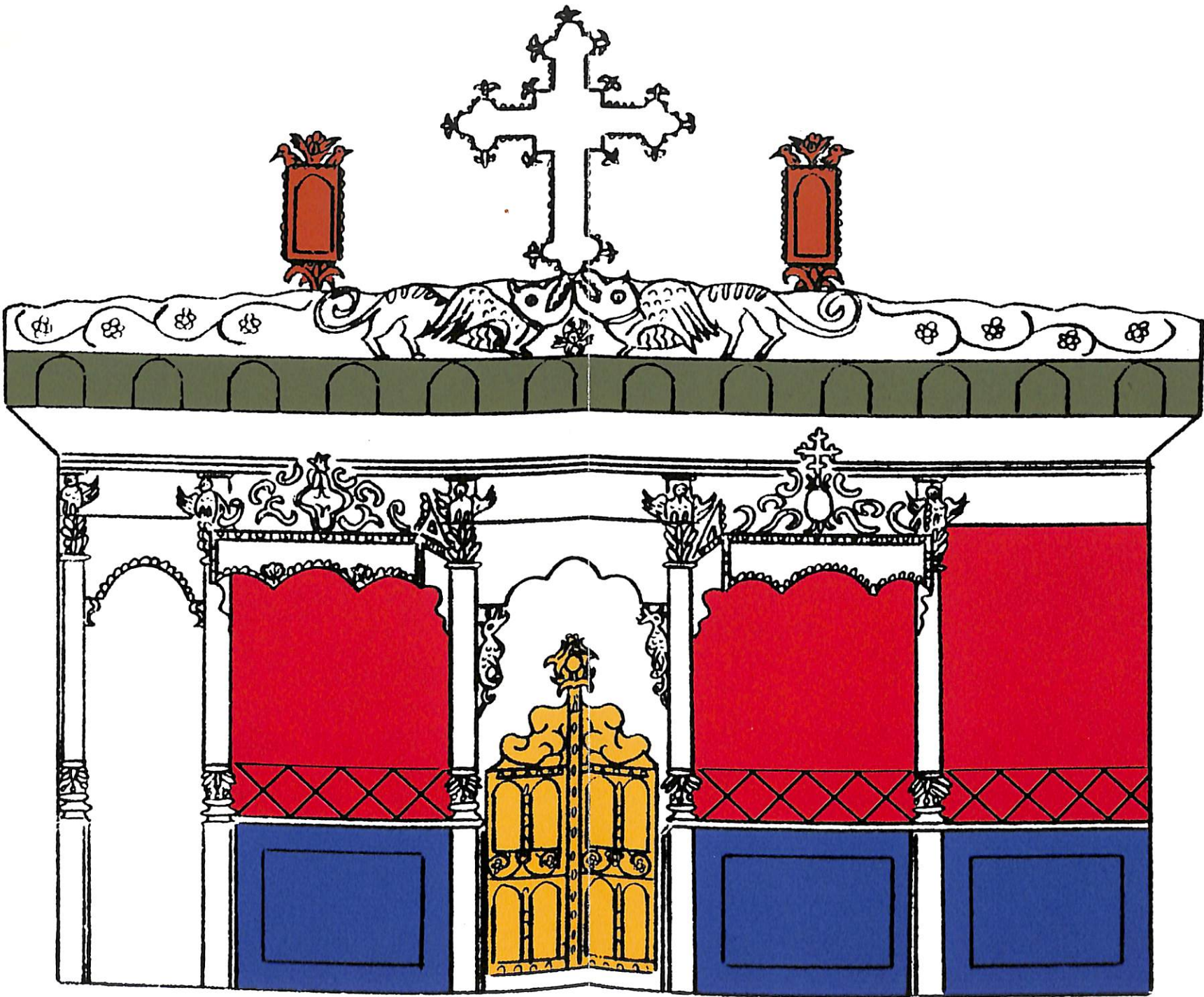

Η θριαμβευτική είσοδος του αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμνική στην Κωνσταντινούπολη. Μικρογραφία χειρογράφου με τη Χρονογραφία του Σκυλίτζη στην Εθνική Βιβλιοθήκη, Μαδρίτη. 12ος αι.

ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣΙΟ

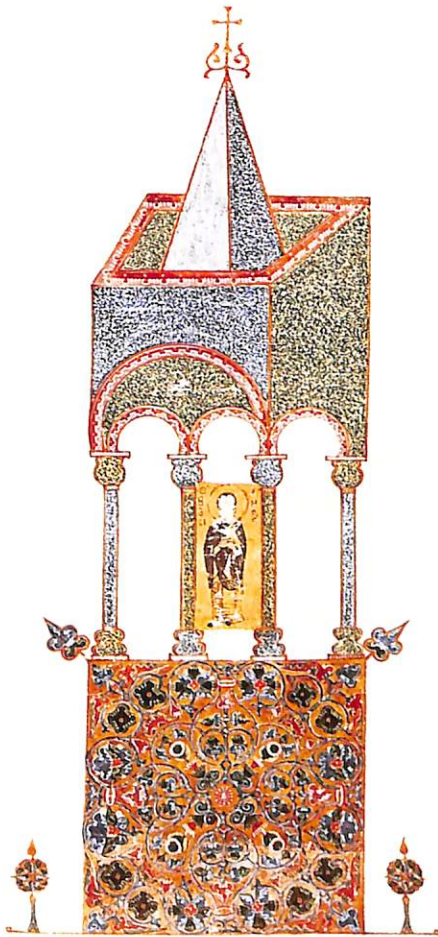
- Λυπηρά
- Αποστολικά
- Δεσποτικές εικόνες
- Θωράκια
- Βηρόθυρο

Οι μεγάλες εικόνες, δεξιά και αριστερά της **Ωραίας Πύλης**, απεικονίζουν κατά κανόνα τον Χριστό, την Παναγία, τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο και τον προστάτη άγιο της εκκλησίας ή την εορτή, στην οποία είναι αφιερωμένη η εκκλησία· οι εικόνες αυτές λέγονται **δεσποτικές**. Στα **βηρόθυρα** του τέμπλου παριστάνεται συνήθως ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου.

0 0.2 0.4 0.8 1.2 2.0

Σε μεγάλες εορτές, όπως στην Ανάσταση ή στην Κοίμηση της Θεοτόκου, ή σε εορτές αγίων, μπροστά από το τέμπλο, μέσα σε **προσκυντήριο**, τοποθετούσαν την **εικόνα προσκύνησης**, δηλαδή την εικόνα με την παράσταση της εορτής ή του τιμώμενου αγίου.

Προσκυντήριο με εικόνα του Μεγάλου Βασιλείου. Μικρογραφία χειρογράφου στη Μονή Διονυσίου, Άγιον Όρος, 13ος αι.

ΚΑΣΤΟΡΙΑΝΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ

Η καστοριανή
αριστοκράτισσα
Άννα Ραδινι.
Τοιχογραφία
στο ναό των
Αγίων
Αναργύρων,
Καστοριά.
12ος αι.

Οι περισσότερες από τις εκκλησίες που σώζονται στην Καστοριά κτίσθηκαν και διακοσμήθηκαν με επιχορήγηση κάποιου πλούσιου πιστού. Στη συνέχεια οι εκκλησίες αυτές πλουτίσθηκαν με **αφιέρωματα**, κυρίως εικόνες.

Οι **χορηγοί** ήταν μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας ή της αυλής, καστοριανοί αριστοκράτες, στρατιωτικοί διοικητές, εκκλησιαστικοί άρχοντες, πλούσιοι έμποροι.

Πολλές ήταν οι αιτίες που ωθούσαν τους πιστούς να παραγγείλουν μια εικόνα και να την αφιερώσουν σε κάποιον άγιο.

Ζητούσαν με αυτό τον τρόπο να μεσιτεύσει για την ψυχική τους σωτηρία, για τη θεραπεία των ιδίων ή προσφιλών τους προσώπων από κάποια ασθένεια. Άλλοτε πάλι αφιέρωναν σε κάποια εκκλησία μια εικόνα ως μνημόσυνο για την ψυχή κάποιου αγαπημένου τους προσώπου.

Ανάλογες με την κοινωνική θέση και την οικονομική κατάσταση των χορηγών ήταν η ποιότητα και το μέγεθος των έργων που παρήγγελλαν. Αν μάλιστα ήταν πολύ πλούσιοι αφιέρωναν εικόνες με επένδυση από πολύτιμα μέταλλα και πετράδια.

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας μέλη μιας εύπορης τάξης Καστοριανών ανέλαβαν τη χρηματοδότηση της εκτέλεσης εικόνων για τους παλιούς αλλά και τους νέους ναούς, που ανεγείρονταν στην πόλη, παρά τους περιορισμούς που επέβαλε το τουρκικό κράτος.

Αυτό έκανε μεγάλη εντύπωση στον Τούρκο περιηγητή και γεωγράφο **Εβλιγιά Τσελερπλή**, ο οποίος στα 1661 επισκέφθηκε την Καστοριά. Έτσι στο «Οδοιπορικό» του εκφράζεται με θαυμασμό για την εκδήλωση της λατρείας των καστοριανών αρχόντων: «Από την Κωνσταντινούπολη και άλλους τόπους, ως και από τη χώρα της Μόσχovas έρχονται τάματα από άπιστους γουνοποιούς για τις εκκλησίες τους».

Ο μοναχός
Θεόφιλος
Αθηναίτης.
Τοιχογραφία
στο ναό των
Αγίων
Αναργύρων,
Καστοριά.
12ος αι.

Η πριγκίπισσα
Ειρήνη
Παλαιολογίνα.
Τοιχογραφία στο
ναό του Ταξιάρχη
Μητροφάνους,
Καστοριά.
13ος αι.

Συχνά στις τοιχογραφίες των ναών της Καστοριάς εικονίζονται οι χορηγοί ή οι δωρητές. Οι προσωπογραφίες αυτές αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες για τις φορεσιές, τον πλούτο και τη δύναμη των καστοριανών αρχόντων, αλλά και για την τέχνη του τόπου.

ΤΕΙΛΕΣ ΜΩΚΕ
 ΓΗΝΥΝΑΤΥΔ
 ΥΣΟΔΗΤΕΙ
 ΕΩΣ
 ΚΘ
 ΙΔ.

ΙΛΕΟΣ ΙΛΕΟΣ
 ΓΕΝΟΥΚΥΡΙΕ
 ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ
 ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ
 ΣΟΥ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΙΕΡΕΩΣ
 (ΕΤΕΙ) ΣΤΑΚΘ
 ΙΝΔ(ΙΚΤΩΝ) ΟΣ
 ΙΔ. (= 1421)

ΔΕΗΣΙΣ· ΤΧΔ
 ΧΛΧ· ΤΧ ΘΥ
 ΚΟΣΑΝ ΤΝΕ· Τ
 ΧΜΑΗΜΠΑ
 λτ·
 ΕΤΟΥΣ

ΔΕΗΣΙΣ
 ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ
 ΤΟΥ ΘΕΟΥ
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
 ΤΟΥ ΜΑΗΜΠΑΝ
 ΕΤΟΥΣ...

Συχνά, σε κάποιο σημείο της ζωγραφικής επιφάνειας της εικόνας, ο δωρητής ζητούσε από το ζωγράφο να γράψει κάποια αφιερωματική επιγραφή, μια **επίκληση** προς το θείο, μια απλή **δέηση** του ίδιου, της γυναίκας και των παιδιών του.

Οι επιγραφές είναι λιτές στη διατύπωση και αναφέρουν το όνομα του αφιερωτή, την ιδιότητά του και το λόγο χορηγίας.

Στη Συλλογή του Βυζαντινού Μουσείου της Καστοριάς, στις εκκλησιές και στα μοναστήρια της πόλης σώζεται ένας σημαντικός αριθμός βυζαντινών εικόνων με αφιερωματικές επιγραφές.

Ο μοναχός **Νείλος** αφιερώνει τη μεγάλη εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα (Εκθεση, αριθ. 6) ως μνημόσυνο ψυχικής σωτηρίας.

Κάποιος όχι πολύ πλούσιος πιστός, ο **Θεοδόσιος**, αφιερώνει τη μικρή εικόνα με την Παναγία Γλυκοφιλούσα (Εκθεση, αριθ. 8).

Ο **Μιχαήλ**, μοναχός από τη Μονή Καρακάλου του Αγίου Όρους, αφιερώνει την αμφιπρόσωπη εικόνα με την Αποκαθήλωση και τη Θεοτόκο «Πάντων των χριστιανών φοβερά προστασία» στην εκκλησία των Εισοδίων στο Απόζαρι. Δεν γνωρίζουμε βέβαια αν ο Μιχαήλ έφερε την εικόνα μαζί του από τον Άθω ή αν την παρήγγειλε στη Θεσσαλονίκη ή στην Καστοριά (Εκθεση, αριθ. 12).

Αφιερωματικές επιγραφές σώζονται και σε τοιχογραφίες των εκκλησιών της Καστοριάς, οι οποίες πληροφορούν για το ποιοι ήταν οι χορηγοί που τις έκτισαν, τις επισκεύασαν ή τις διακόσμησαν.

Γ.Κ.

Ο «ελάχιστος
 ικέτης»
 μοναχός
 Γεώργιος.
 Τοιχογραφία
 στο ναό του
 Αγίου
 Στεφάνου,
 Καστοριά.
 14ος αι.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Η πόλη της Καστοριάς είναι κτισμένη αμφιθεατρικά στο λαιμό της χερσονήσου που εισχωρεί στη λίμνη της Ορεστιάδας, ανάμεσα στα βουνά Βίτσι και Γράμμο.

Η Καστοριά, συνοριακή πολιτεία, παρέμεινε αδιαμφισβήτητα βυζαντινή σε όλη τη μακραίωνη ιστορία της, από τα μέσα του 6ου αιώνα, όταν οχυρώθηκε από τον **Ιουστινιανό**, έως το 1385/6, οπότε κυριεύθηκε από τους Τούρκους.

Τη σημασία της Καστοριάς γνώριζαν πολύ καλά οι βυζαντινοί αυτοκράτορες και την υπεράσπιζαν κάθε φορά που στρατιωτικοί λόγοι το επέβαλλαν.

Χάρη στην προνομιακή γεωγραφική της θέση η πόλη γρήγορα εξελίχθηκε σε ανθηρό εμπορικό κέντρο πάνω στην οδική αρτηρία Θεσσαλονίκης - Αχρίδας. Το **χρυσόβουλλο** του 1198, το οποίο εκδόθηκε από τον αυτο-

κράτορα **Αλέξιο Γ' Άγγελο**, αναφέρει την Καστοριά ως μία από τις ακμάζουσες βυζαντινές πόλεις, όπου οι **Βενετοί** είχαν ελευθερία κινήσεων, ώστε να διευκολύνεται το εμπόριο.

Η βυζαντινή Καστοριά αναδείχθηκε στο σπουδαιότερο, μετά τη Θεσσαλονίκη, πολιτιστικό κέντρο στο βαλκανικό χώρο με πλούσια καλλιτεχνική παραγωγή, που πήγαζε από μια αυτοδύναμη πνευματική ζωή.

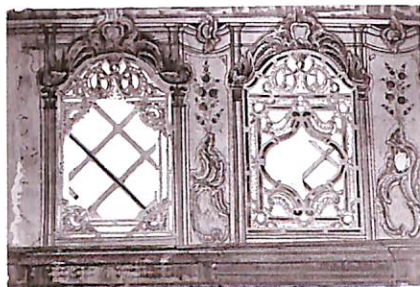
Οι 30 περίπου βυζαντινές εκκλησίες της, κτισμένες από πλούσιους άρχοντες στον τύπο της τρίκλιτης ή της μονόκλιτης βασιλικής, με τον περίτεχνο κεραμοπλαστικό διάκοσμο και την πλούσια τοιχογράφηση, μαρτυρούν το ζωνρό ενδιαφέρον των κατοίκων για την πόλη τους.

Η εκκλησία της
Παναγίας
Κοιμηλίδικης
στην Καστοριά
10ος αι.

Στην Τουρκοκρατία η Καστοριά παραχωρείται αρχικά ως **χάσι** (ατομική ιδιοκτησία) στη Φατμέ Σουλτάνα, ενώ αργότερα περνάει στη δικαιοδοσία του Σουλτάνου. Στο βυζαντινό της κάστρο κατοικούν τώρα οι Τούρκοι, ενώ έξω από την τειχισμένη πόλη, στον ανατολικό της τομέα οι Έλληνες και στο νότιο οι Εβραίοι.

Η Καστοριά, λόγω της καίριας εμπορικής και στρατηγικής της θέσης, εξακολουθεί να απολαμβάνει προνόμια τα οποία της επιτρέπουν μια μορφή αυτονομίας από την τουρκική διοίκηση. Σύμφωνα με τα προνόμια αυτά, ο Μητροπολίτης είναι ο ανώτατος άρχοντας της ελληνικής κοινότητας.

Φεγγίτες με πολύχρωμα βιτρώ στο αρχοντικό Νατζή, Καστοριά. 18ος αι.

Με τη **βενετοτουρκική ειρήνη** στα 1749 δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την άνοδο μιας ισχυρής αστικής τάξης στην Καστοριά. Αυτή την εποχή αρχίζει η εκμετάλλευση των γουναρικών. Καστορια-

νοί ταξιδεύουν στην Κωνσταντινούπολη, τη Βενετία, τη Βιέννη, τη Λειψία, τη Μόσχα, τη Δρέσδη, τη Βούδα, την Πέστη, για εμπόριο γουναρικών, που τους αποφέρει χρήματα και φήμη. Στην πόλη κτίζονται πλούσια αρχοντικά.

Οι 50 περίπου μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι οποίες σώζονται σήμερα στην Καστοριά, βρίσκονται καλά κρυμμένες ανάμεσα στα πυκνοκτισμένα σπίτια. Οι ναοί αυτοί αναδείχθηκαν όχι μόνο σε κέντρα λατρείας, όπου κρατήθηκε ζωντανή η χριστιανική πίστη, αλλά και σε εστίες κοινωνικής προόδου και παιδείας, μέσα στις οποίες διατηρήθηκε ζωντανή η βυζαντινή και ελληνική παράδοση.

Η περιοχή της Καστοριάς συμμετέχει στον προεπαναστατικό αγώνα με τους **αδελφούς Ερμανουήλ**, οι οποίοι εμπνέονται από τα οράματα του Ρήγα Φεραίου. Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα πρωταγωνιστεί και αναδεικνύεται σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της αντίστασης, με κορυφαίους υπερασπιστές τον **Παύλο Μελά**, τον **Ίωνα Δραγούμη** και το μητροπολίτη **Γερμανό Καραβαγγέλη**.

Μετά το 1912 η Καστοριά συνεχίζει να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, ως σημαντικό κέντρο της νεοελληνικής επικράτειας και διατηρεί τον επίσημο τίτλο της συνοριακής αρχοντοπολιτείας στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας.

«Ο αυτοκράτορας αφού εξόπλισε τους στρατιώτες του με ισχυρότατα όπλα για τειχομαχία και για συμπλοκές έξω από τα τείχη, πήρε την άγουσα προς το φρούριο. Ιδού πως είναι η τοποθεσία: υπάρχει μια λίμνη, η λεγόμενη της Καστοριάς, μέσα στην οποία μπαίνει μια προεξοχή της στεριάς που διευρύνεται στην άκρη της καταλήγοντας σε πετρώδεις λόφους. Γύρω από την προεξοχή είναι οικοδομημένοι πύργοι και μεσοπύργια εν είδει φρουρίου, το οποίο και ονομάζεται Καστοριά».

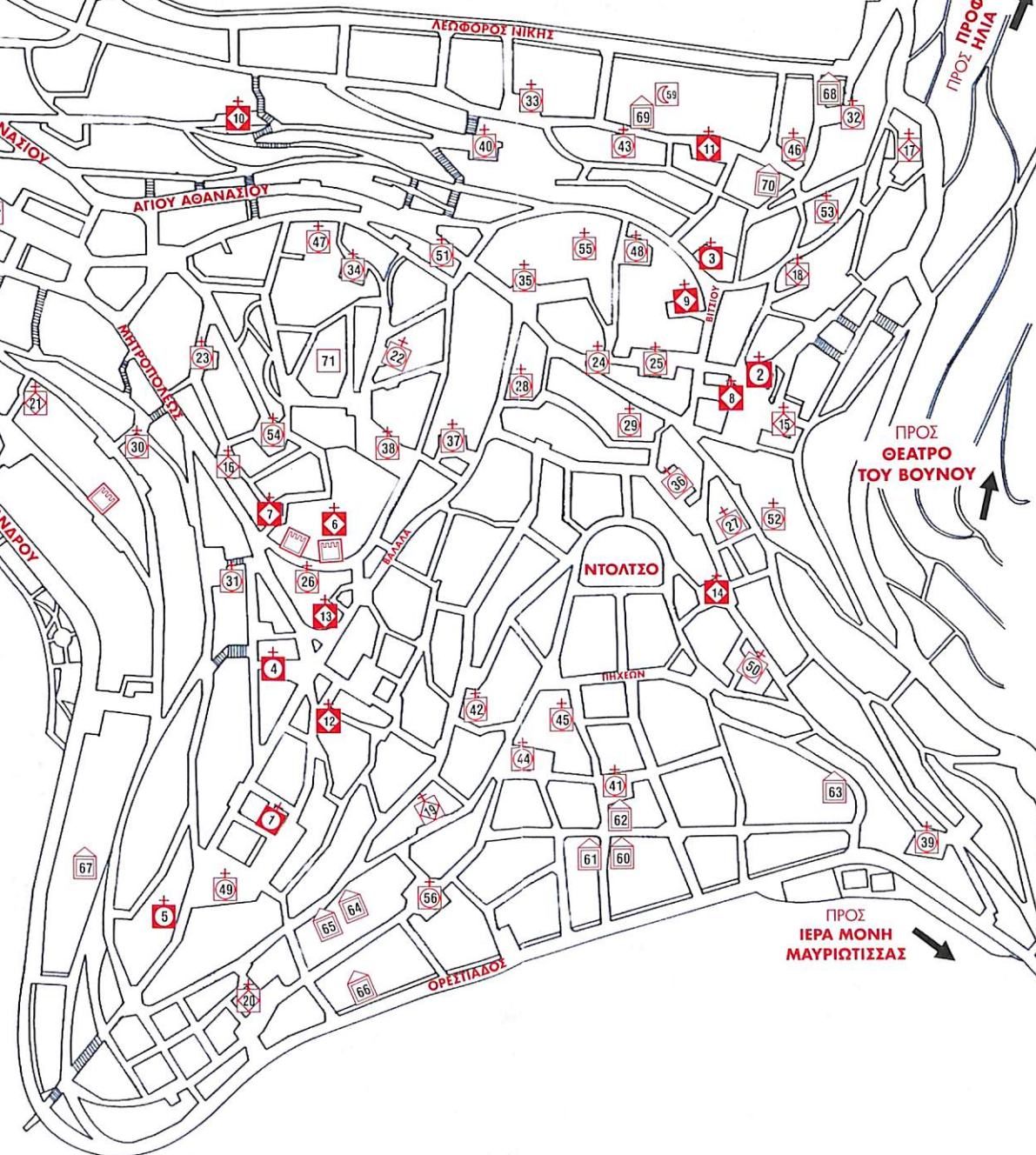
(Αννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, κεφ. ΣΤ.Ι.)

«Το κάστρο της λίμνης της Καστοριάς είναι ένα όμορφο κάστρο χτισμένο με πελεκητές πέτρες στη δυτική πλευρά μιας μεγάλης λίμνης... πάνω σε έναν απόκρημνο και ισχυρό βράχο... Οι τοίχοι του είναι πολύ υψηλοί. Προς τα δυτικά έχει δύο ισχυρές και δυνατές σιδερένιες πύλες. Στο εσωτερικό του κάστρου υπάρχουν τα σπίτια διακοσίων στρατιωτών. Μέσα στο κάστρο δεν υπάρχουν καθόλου άπιστοι Έλληνες... Έχει ισχυρούς και δυνατούς πύργους που βλέπουν προς τη λίμνη. Στον πύργο, που είναι στη βάση της πύλης του κάστρου, βρίσκεται το τζαμί του σουλτάνου Μεχμέτ... Το έξω από τα τείχη τμήμα της πόλης έχει 20 συνοικίες, 16 από αυτές είναι συνοικίες απίστων και μία είναι εβραϊκή... Το κάστρο της, και αυτό μέσα στη λίμνη, είναι επάνω σε ένα βραχώδες ακρωτήριο, όμοιο με νησί... έχει συνολικά 70 εκκλησίες, όλες στην άκρη της λίμνης...»

(Εβλιγιά Τσελεμπή, *Οδοιπορικό*)

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

- Κτίσμα βυζαντινής εποχής με τοιχογραφίες.
- Κτίσμα βυζαντινής εποχής με βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφίες ή/και κειμήλια.
- Κτίσμα βυζαντινής εποχής με μεταβυζαντινές τοιχογραφίες ή/και κειμήλια.
- Κτίσμα μεταβυζαντινής εποχής με τοιχογραφίες ή/και κειμήλια.
- Μουσουλμανικά κτίσματα.
- Αρχοντικά.
- Τείχη.

1. Ταξιάρχης Μητροπόλεως
2. Αγ. Στέφανος
3. Αγ. Ανάργυροι
4. Αγ. Νικόλαος του Κασνίτζη
5. Αγ. Αθανάσιος του Μουζάκη
6. Παναγία Κουμπελίδικη
7. Ταξιάρχης Οικονόμου (Γυμνασίου)
8. Αγ. Αλύπιος Ελεούσας
9. Αγ. Δημήτριος Ελεούσας
10. Παναγία Φανερωμένη (Μ. Γιοστερνιωτίσσης)
11. Αγ. Νικόλαος του Τζώτζα
12. Αγ. Τρεις
13. Αγ. Ιωάννης ο Πρόδρομος Μητροπόλεως
14. Παναγία Ρασιώτισσα
15. Αγ. Γεώργιος της Πολιτείας
16. Αγ. Δημήτριος Οικονόμου
17. Αγ. Γεώργιος του Βουνού
18. Αγ. Νικόλαος του Κυρίτζη
19. Αγ. Νικόλαος Δραγωγά
20. Αγ. Νικόλαος ο Πετρίτης
21. Αγ. Αλύπιος Οικονόμου
22. Αγ. Νικόλαος της μοναχής Ευπραξίας
23. Αγ. Νικόλαος του Μαγαλειού
24. Αγ. Απόστολοι Ελεούσας
25. Παναγία Ελεούσας
26. Αγ. Νικόλαος του Καραβιδά
27. Αγ. Νικόλαος της αρχόντισσας Θεολογίνας (Σερβιώτου)
28. Αγ. Ανδρέας του Ρουσούλη (Ελεούσας)
29. Αγ. Γεώργιος Μουζεβίκη
30. Παναγία Οικονόμου
31. Παναγία Μητροπόλεως
32. Εισόδια της Θεοτόκου (Απόζαρι)
33. Ταξιάρχης (Απόζαρι)
34. Παναγία Αναργύρων
35. Αγ. Νικόλαος - Ελευθέριος (Ορφανοτροφείου)
36. Αγ. Μηνάς (Παναγία Μουζεβίκη)
37. Αγ. Νικόλαος - Χαράλαμπος (Βαλαλά)
38. Αγ. Ανάργυροι Γυμνασίου
39. Αγ. Ιωάννης ο Θεολόγος
40. Αγ. Ιωάννης ο Πρόδρομος (Απόζαρι)
41. Αγ. Νικόλαος Καρύβη
42. Ζωοδόχος Πηγή
43. Αγ. Λουκάς (Απόζαρι)
44. Αγ. Ανάργυροι Καρύβη
45. Αγ. Ανδρέας Καρύβη
46. Αγ. Παντελεήμων (Απόζαρι)
47. Αγ. Αθανάσιος Αναργύρων
48. Αγ. Παντελεήμων - Δημήτριος
49. Κοίμηση της Θεοτόκου (μητροπολιτικός ναός)
50. Αγ. Απόστολοι Σερβιώτη
51. Αγ. Γεώργιος Ελεούσας
52. Αγ. Θωμάς
53. Αγ. Θεόδωροι Βαρλαάμ
54. Αγ. Παρασκευή Οικονόμου
55. Αγ. Σπυρίδων Ελεούσας
56. Αγ. Παρασκευή Δραγωγά
57. Κουρσουμλί Τζαμί
58. Μεντρεσές
59. Ιδιωτικός λουτρώνας Σαχίνη
60. Αρχοντικό Νατζή (του Κυρ Γιαννάκη)
61. Αρχοντικό Μπασάρα
62. Αρχοντικό Αδελφών Ερμανουήλ
63. Αρχοντικό Νεράντζη - Αϊβάζη (Λαογραφικό Μουσείο)
64. Βεργουλέικα
65. Βεργουλέικα
66. Αρχοντικό Σκούταρη
67. Αρχοντικό Παπατέρπου
68. Αρχοντικό Τσιατοσπά
69. Αρχοντικό Σαπουντζή
70. Αρχοντικό Αθ. Χριστόπουλου
71. Βυζαντινό Μουσείο
72. Νομαρχία
73. Δημαρχείο
74. Αστυνομία

	Σημαντικά γεγονότα στην ιστορία της Καστοριάς	Καλλιτεχνική δραστηριότητα στην Καστοριά	Σημαντικά γεγονότα και καλλιτεχνική δραστηριότητα στην περιοχή του Βυζαντίου
6ος αι.	Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (527-565) οχυρώνει την αρχαία πόλη Κέλετρο και ιδρύει στη θέση της νέο συνοικισμό, την Καστοριά.	Κτίζονται τα τείχη.	Ο Ιουστινιανός κτίζει την Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη (532-537).
10ος-11ος αι.	Οι Βούλγαροι κυριεύουν την πόλη δύο φορές (γύρω στο 950 και το 990). Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' ο Μακεδών (976-1025) την ανακαταλαμβάνει (1018). Οι Νορμανδοί με αρχηγό τον Ροβέρτο Γυϊσκάρδο κυριεύουν την πόλη (1083). Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α' Κομνηνός (1081-1118) την ανακαταλαμβάνει (φθινόπωρο του 1083).	Επισκευάζονται και επεκτείνονται τα τείχη. Κτίζονται και διακοσμούνται με τοιχογραφίες οι ναοί Ταξιάρχης Μητροπόλεως, Άγιος Στέφανος, Άγιοι Ανάργυροι. Κτίζεται ο ναός του Αγίου Γεωργίου της Πολιτείας.	Καταλύεται το βουλγαρικό κράτος από τον Βασίλειο Β' τον Μακεδόνα (1018). Κτίζεται και διακοσμείται ο ναός της Παναγίας των Χαλκίων στη Θεσσαλονίκη (1028). Οι Βυζαντινοί πτίνονται στο Μαντζικέρτ της Μικράς Ασίας από τους Σελτζούκους Τούρκους (1071). Οι Βυζαντινοί πτίνονται στο Μπάρι της Ιταλίας από τους Νορμανδούς (1071). Ο Αλέξιος Α' Κομνηνός παραχωρεί, με χρυσόβουλλο, πρόνομια στους βενετούς εμπορους (1082). Οι πρώτοι σταυροφόροι φθάνουν στην Κωνσταντινούπολη (1096).
12ος-13ος αι.	Η Καστοριά αναπτύσσεται οικονομικά, πνευματικά και καλλιτεχνικά. Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Γ' Άγγελος (1195-1203) εκδίδει χρυσόβουλλο, με το οποίο διευκολύνονται οι εμπορικές σχέσεις Καστοριανών και Βενετών. Η Καστοριά υπάγεται, μετά την κατάλυση του Βυζαντίου από τους Λατίνους, άλλοτε στην αυτοκρατορία της Νικαίας και άλλοτε στο δεσποτάτο της Ηπείρου. Οι Βυζαντινοί νικούν τους Λατίνους στη μάχη της Πελαγονίας (1259). Η Καστοριά ενσωματώνεται στη βυζαντινή αυτοκρατορία (1261).	Κτίζεται και διακοσμείται με τοιχογραφίες ο ναός του Αγίου Νικολάου Κασονίτζη. Διακοσμούνται με τοιχογραφίες το καθολικό της Μονής της Παναγίας Μαυριώτισσας και ο ναός της Παναγίας Κουμπελίδικης.	Κτίζεται ο ναός του Παντοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη (1118-1143). Οι Νορμανδοί καταλαμβάνουν προσωρινά τη Θεσσαλονίκη (1185). Οι Λατίνοι κυριεύουν την Κωνσταντινούπολη (1204) και καταλύουν τη βυζαντινή αυτοκρατορία. Ιδρύονται η αυτοκρατορία της Νικαίας (1204-1261) και το δεσποτάτο της Ηπείρου (1204-1318). Οι Βυζαντινοί ανακαταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη (1261) και ανασυστήνουν το βυζαντινό κράτος. Κοσμεύεται με ψηφιδωτά ο ναός της Παρηγορήτισσας στην Άρτα (γύρω στο 1290).
14ος αι.	Ο στρατηγός Συργιάννης παραδίδει με προδοσία την πόλη στο σέρβο κράλη Στέφανο Δουσάν (1342/3). Η Καστοριά εξουσιάζεται από τον αλβανό άρχοντα Ανδρέα Μουζάκη (1372). Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την πόλη (1385/6).	Διακοσμείται με τοιχογραφίες ο ναός του Αγίου Αθανασίου Μουζάκη (1384/5).	Ξεσπάει ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των αυτοκρατόρων Ανδρονίκου Β' και Ανδρονίκου Γ' Παλαιολόγων (1321-1333). Διακοσμείται με ψηφιδωτά ο ναός των Αγίων Αποστόλων στη Θεσσαλονίκη (1312-1315). Ανακαινίζεται και διακοσμείται με ψηφιδωτά το καθολικό της Μονής της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη (1316-1321).
15ος αι.	Εγκαθίστανται οι πρώτοι Εβραίοι ως αντάλλαγμα για την οικονομική ενίσχυση προς τους Τούρκους στην εκστρατεία τους εναντίον της Κεντρικής Ευρώπης.	Συγκροτείται καλλιτεχνικό εργαστήριο με κέντρο πιθανότατα την Καστοριά (τοιχογραφίες, εικόνες). Κτίζεται και διακοσμείται με τοιχογραφίες ο ναός των Αγίων Τριών (1401). Διακοσμούνται με τοιχογραφίες οι ναοί της Παναγίας Ρασιώτισσας (1411), του Αγίου Αλυπίου (1420), του Αγίου Ανδρέα Ρουσούλη (1430), του Αγίου Νικολάου της μοναχής Ευπραξίας (1485/6).	Καταλαμβάνονται η Βέροια και η Θεσσαλονίκη από τους Τούρκους (1430). Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη (1453) και το δεσποτάτο του Μορέως (1460). Υπογράφεται η βενετοτουρκική ειρήνη (1479).
16ος αι.	Λειτουργούν 700 οικιακές βιοτεχνίες γούνας (1520). Η πόλη γίνεται προσωπική ιδιοκτησία του σουλτάνου (1526).	Διακοσμούνται με τοιχογραφίες οι ναοί του Αγίου Νικολάου της αρχοντίσσης Θεολογίνης (γύρω στο 1500), του Αγίου Νικολάου του Μαγαλειού (1504/5), των Αγίων Αποστόλων Ελεούσας (1545). Ο ζωγράφος Ονούφριος αγιογραφεί ναούς στην Καστοριά και σε άλλες πόλεις της Βαλκανικής. Κτίζεται το Κουρσουλμί Τζαμί.	Οι Τούρκοι αναχαιτίζονται στη Βιέννη (1529).
17ος-18ος αι.	Η περιοχή της Καστοριάς παραχωρείται στη Φατιμέ Σουλτάνα, κόρη του Αχμέτ Α' (1603-1617) ως χάρσι (ατομική ιδιοκτησία). Ο Τούρκος περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή επισκέπτεται την πόλη (1661).	Κτίζονται τα πρώτα καστοριανά αρχοντικά. Κατασκευάζονται τα ξυλόγλυπτα τέμπλα των ναών του Αγίου Νικολάου Δραγωτά (1678), του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου στο Απόζαρι (1701). Κτίζεται ο Μεντρεσές (μουσουλμανική ιερατική σχολή).	Το Ηράκλειο (Χάνδακας) καταλαμβάνεται από τους Τούρκους (1669).
19ος-20ός αι.	Η Καστοριά απελευθερώνεται και υπάγεται στο ελληνικό κράτος (11-11-1912).	Κτίζεται ο μητροπολιτικός ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (1851).	Διεξάγονται οι Μακεδονικοί Αγώνες (1912-13). Απελευθερώνεται η Θεσσαλονίκη (27-10-1912).

Ο αφιερωτής	Η ιδιότητα, η καταγωγή του, άλλες πληροφορίες	Χρόνος	Τόπος - Θέση
Κωνσταντίνος	Μοναχός που «εκοιμήθη»	Γύρω στο 1000	Ν. Αγ. Αναργύρων, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Νικηφόρος Κασνίτζης	Μάγιστρος	1164-1191	Ν. Αγ. Νικολάου, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Άννα	Σύζυγος Νικηφόρου	1164-1191	Ν. Αγ. Νικολάου, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Θεόδωρος Αθηνιώτης	Αριστοκράτης	1170-1180	Ν. Αγ. Αναργύρων, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Άννα Ραδηνή	Σύζυγος Θεοδώρου	1170-1180	Ν. Αγ. Αναργύρων, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Ιωάννης Αθηνιώτης	Γιος Θεοδώρου	1170-1180	Ν. Αγ. Αναργύρων, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Θεόφιλος Αθηνιώτης	Μοναχός	1170-1180	Ν. Αγ. Αναργύρων, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Μιχαήλ Ασάνης	Βούλγαρος πρίγκιπας	1254/5	Ν. Ταξιάρχη Μητροπόλεως, προσωπογραφία σε τοιχογραφία
Ειρήνη Παλαιολογίνα	Μπέρα Μιχαήλ Ασάνη	1254/5	Ν. Ταξιάρχη Μητροπόλεως, προσωπογραφία σε τοιχογραφία
Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος	Αυτοκράτορας	1259-1264	Μ. Μαυριώτισσας, προσωπογραφία σε τοιχογραφία
Μογίλας	Ιερομόναχος	1259-1264	Μ. Μαυριώτισσας, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Θεόδωρος Αθηνιώτης	Ιερέας	Γύρω στο 1300	Ν. Αγ. Στεφάνου, προσωπογραφία σε τοιχογραφία
Γεώργιος	Μοναχός, «ελάχιστος ικέτης»	1338	Ν. Αγ. Στεφάνου, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Δανιήλ	Ιερομόναχος	1359-60	Ν. Ταξιάρχη Μητροπόλεως, επιγραφή σε τοιχογραφία
Συμεών Ούρεσις Παλαιολόγος	Βούλγαρος βασιλιάς	1359-60	Ν. Ταξιάρχη Μητροπόλεως, επιγραφή σε τοιχογραφία
Στόγιας και Θεόδωρος Μουζάκης	Αλβανοί ευγενείς, μνημονεύεται Γαβριήλ επίσκοπος πρωτόθρονος Καστοριάς	1384/5	Ν. Αγ. Αθανασίου, επιγραφή σε τοιχογραφία
Διονύσιος	Ιερομόναχος	1384/5	Ν. Αγ. Αθανασίου, επιγραφή σε τοιχογραφία
Νείλος	Μοναχός, «κτίτορας»	Β' μισό 14ου αι.	Ν. Αγ. Νικολάου του Κυρίτζη, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Τρύφος	Άρχοντας, μνημονεύεται με τη σύζυγό του	Β' μισό 14ου αι.	Ν. Αγ. Γεωργίου του Μουζεβίκη, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Θεοδόσιος	Άρχοντας	Γύρω στο 1400	Βυζαντινό Μουσείο, επιγραφή σε εικόνα
Μιχαήλ	Μοναχός, μνημονεύεται η Μονή Καρακάλου	Γύρω στο 1400	Ν. Εισοδίων στο Απόζαρι, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Δημήτριος	Ιερέας, αναγράφεται ευχή εκτενούς δέσσης	1421	Ν. Αγ. Αναργύρων Καρύβη, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Βασίλειος, Νικόλαος και Δούσα	Παιδιά σέρβου ηγεμόνα, μνημονεύονται με τον πατέρα τους	Αρχές 15ου αι.	Ν. Αγ. Γεωργίου Ομορφοκκλησιάς, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο (προσωρινά)
Κυπριανός	Μοναχός	15ος αι.	Μονή Μαυριώτισσας, επιγραφή σε εικόνα
Μαρία	Αρχόντισσα, σύζυγος αφιερωτή	Τέλη 15ου αι.	Ν. Αγ. Παρασκευής, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Ανδρόνικος	Άρχοντας, «νέος κτίτορας»	1496	Ν. Παναγίας Κουμπελίδικης, επιγραφή σε τοιχογραφία
Ακτάσης	Γιος του άρχοντα Αλέξη	1505	Ν. Αγ. Νικολάου του Μαγαλειού, προσωπογραφία με επιγραφή σε τοιχογραφία
Γεώργιος	Άρχοντας	1547	Ν. Αγ. Αποστόλων Ελεούσας, επιγραφή σε τοιχογραφία
Άννα	Μοναχή, μνημονεύεται ο ιερέας κυρ Χρύσανθος	1651/2	Ν. Αγ. Νικολάου Καρύβη, επιγραφή σε επιστόλαιο τέμπλου, Βυζαντινό Μουσείο
Κυρίτζης	Άρχοντας, μνημονεύεται με τη σύζυγό του	Μέσα 17ου αι.	Ν. Αγ. Δημητρίου Οικονόμου, επιγραφή σε εικόνα
Χ; με τους γονείς του	Πρωτοσύγκελλος, μνημονεύεται ο ζωγράφος Λάμπρος Αρβανίτης από την Καστοριά	1657	Ν. Ταξιάρχη Γυμνασίου, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Δανιήλ	Ιερομόναχος, ζωγράφος Δημήτριος από το Λινοτόπι	1675	Βυζαντινό Μουσείο, επιγραφή σε εικόνα
Κωνσταντίνος Μαήμπαλης	Άρχοντας	1675	Ν. Αγ. Αθανασίου του Μουζάκη, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Μπάκω	Αρχόντισσα	Β' μισό 17ου αι.	Ν. Ταξιάρχη Μητροπόλεως, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Παναγιώτης	Άρχοντας, μνημονεύεται με τη σύζυγό του	Β' μισό 17ου αι.	Ν. Ταξιάρχη Γυμνασίου, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Γεώργιος	Ιερέας	15 Ιουλίου 1684	Ταξιάρχης Μητροπόλεως, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Φυλακτός Κώτζης	Άρχοντας	15 Ιουλίου 1684	Ταξιάρχης Μητροπόλεως, επιγραφή σε εικόνα, Βυζαντινό Μουσείο
Ιωάννης Μελετίου	Άρχοντας από τη Βοσνία	1753	Μ. Μαυριώτισσας, επιγραφή σε εικόνα
Θωμάς	Ιερέας από την Καστοριά	1753	Μ. Μαυριώτισσας, επιγραφή σε εικόνα

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Το Βυζαντινό Μουσείο Καστοριάς βρίσκεται στην κορυφή του λόφου της βυζαντινής ακρόπολης, στην πλατεία Δεξαμενής. Τα εγκαίνιά του έγιναν το Μάιο του 1989. Οι 500 περίπου εικόνες, που φυλάσσονται στη Συλλογή, προέρχονται από τους πολυάριθμους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς ναούς της πόλης και παρουσιάζουν πλήθος εικονογραφικών τύπων και τεχνοτροπιών. Από το μεγάλο αυτό σύνολο στη μόνιμη έκθεση του Μουσείου παρουσιάζεται ένας περιορισμένος αριθμός εικόνων (38), οι οποίες χρονολογούνται από το 12ο έως και το 17ο αιώνα. Οι περισσότερες έχουν καθαριστεί πρόσφατα στο εργαστήριο συντήρησης του Μουσείου. Εκτίθενται με χρονολογική σειρά σε μια προσπάθεια να αντιπροσωπεύονται οι καλλιτεχνικές τάσεις που επικρατούσαν στην περιοχή της Καστοριάς:

Εικόνες 12ου-13ου αιώνα

Το δεύτερο μισό του 12ου και ο 13ος αιώνας αντιπροσωπεύονται με τέσσερα έργα υψηλής αισθητικής αξίας. Εφάμιλλά τους συναντούμε σε τοιχογραφίες ναών της Καστοριάς που χρονολογούνται στην ίδια εποχή (αριθ. 1-4).

Εικόνες δεύτερου μισού 14ου αιώνα

Το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, εποχή πολιτικών ανακατατάξεων και έντονης οικοδομικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας για την περιοχή της Καστοριάς, αντιπροσωπεύεται με δέκα εικόνες. Τα έργα αυτά μπορούν να αποδοθούν είτε στην παραγωγή μεγάλων καλλιτεχνικών κέντρων (Θεσσαλονίκη, Βέροια) (αριθ. 5-6), είτε σε αυτήν αξιόλογων τοπικών εργαστηρίων (αριθ. 7-11). Στην ίδια εποχή ανήκουν και οι εικόνες αριθ. 34, 35 και 37.

Εικόνες 15ου αιώνα

Από το 15ο αιώνα, περίοδο οικονομικής άνηθσης παρά την τουρκική κατοχή, εκτίθεται ένας ικανός αριθμός εικόνων. Τα έργα αυτά είναι μάρτυρες της τελευταίας καλλιτεχνικής ανάταξης της βυζαντινής ζωγραφικής, η οποία αναζητά τα πρότυπά της στην παλαιολόγεια τέχνη των αρχών του 14ου αιώνα (αριθ. 12-16, 38). Στην ίδια εποχή ανήκουν και οι εικόνες αριθ. 29 και 36.

Εικόνες Εργαστηρίου Καστοριάς (1480-1510)

Στο ημικύκλιο προβάλλονται τρεις εικόνες που ανήκουν στην παραγωγή εργαστηρίων ζωγραφικής της Καστοριάς και χαρακτηρίζονται για τον έντονο ρεαλισμό τους (αριθ. 17-18, 20). Στο ίδιο ζωγραφικό εργαστήριο ανήκει και το βημόθυρο αριθ. 19.

Εικόνες Σχολής βορειοδυτικής Ελλάδας και Κρητικής Σχολής (16ος-17ος αιώνας)

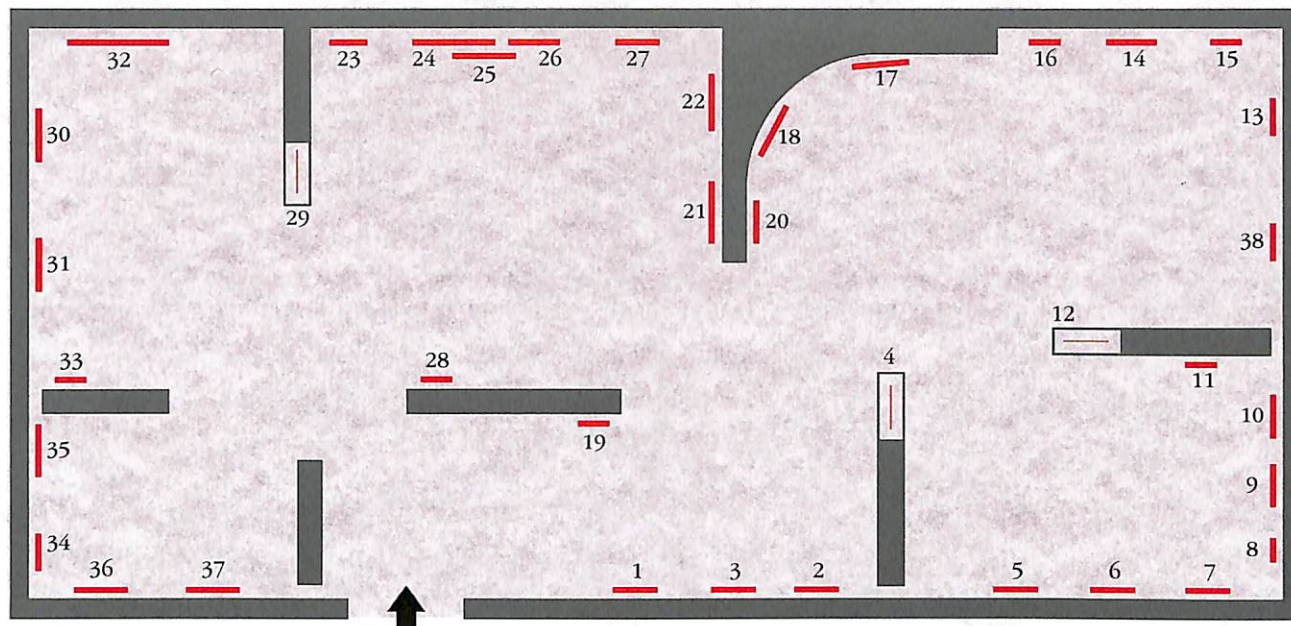
Η παρουσίαση συνεχίζεται με τις εικόνες του 16ου και του 17ου αιώνα, χαρακτηριστικά έργα των δύο μεγάλων καλλιτεχνικών σχολών της μεταβυζαντινής τέχνης, αυτήν της βορειοδυτικής Ελλάδας (αριθ. 21-28) και αυτήν της Κρήτης (αριθ. 30-33).

Ο πλούτος των εκθεμάτων του Βυζαντινού Μουσείου τονίζει την ιδιαίτερη θέση της Καστοριάς ως πολιτιστικού κέντρου με αυτόνομη παρουσία σε όλες τις ιστορικές περιόδους. Εξάλλου η ίδια η πόλη, με τις 80 περίπου εκκλησίες της, το βυζαντινό της κάστρο και τα πολλά αρχοντικά της, αποτελεί σήμερα ένα μεγάλο και «ζώντανό» μουσείο.

Παναγία
Ευαγγελισμού.
Βημόθυρο
στο
Βυζαντινό
Μουσείο,
Καστοριά.
15ος αι.

ΚΑΤΟΨΗ ΤΟΥ ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1. Ο προφήτης Ηλίας. 1180-1200.
2. Ο άγιος Νικόλαος με σκηνές από το βίο του. Δεύτερο μισό 13ου αι.
3. Οι άγιοι Ανάργυροι. Δεύτερο μισό 13ου αι.
4. Αμφιπρόσωπη εικόνα.
Α' όψη: Οι άγιοι Ανάργυροι με σκηνές από το βίο τους. Τέλη 12ου-αρχές 13ου αι.
Β' όψη: Οι άγιοι Ανάργυροι με σκηνές από το βίο τους. 17ος αι.
5. Η Παναγία Οδηγήτρια. Δεύτερο μισό 14ου αι.
6. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. Δεύτερο μισό 14ου αι.
7. Η Παναγία Ελεούσα. Γύρω στο 1400.
8. Η Παναγία Γλυκοφιλούσα. Γύρω στο 1400.
9. Η Κοίμηση της Θεοτόκου. Τρίτο τέταρτο 14ου αι.
10. Οι άγιοι Ανάργυροι. Τρίτο τέταρτο 14ου αι.
11. Η Παναγία Βρεφοκρατούσα. Δεύτερο μισό 14ου αι.
12. Αμφιπρόσωπη εικόνα. Γύρω στο 1400.
Α' όψη: Η Παναγία Οδηγήτρια με σκηνές από το βίο της.
Β' όψη: Η Αποκαθήλωση.
13. Ο άγιος Νικόλαος. Τέλη 15ου αι.
14. Η Κοίμηση του αγίου Νικολάου. Πρώτο τέταρτο 15ου αι.
15. Ο άγιος Δημήτριος. Τέλη 15ου αι.
16. Ο άγιος Νικόλαος. Τέλη 15ου αι.
17. Η αγία Παρασκευή «κεφαλοφόρος». 15ος αι.
18. Βηρόθυρο. Ο Ευαγγελισμός. 15ος αι.
19. Βηρόθυρο. Ο Ευαγγελισμός. Τελευταίο τέταρτο 15ου αι.
20. Βηρόθυρο. Ο Ευαγγελισμός. Τέλη 15ου αι.
21. Ο Ευαγγελισμός. Πρώτο τέταρτο 16ου αι.
22. Η Κολακεία της Θεοτόκου. 16ος αι.
23. Οι άγιοι Ανάργυροι. 17ος αι.
24. Τμήμα Αποστολικού. Γύρω στο 1600.
25. Βηρόθυρο. Ο Ευαγγελισμός. 16ος-17ος αι.
26. Τμήμα Αποστολικού. Γύρω στο 1600.
27. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. Δεύτερο μισό 17ου αι.
28. Ο άγιος Γεώργιος με σκηνές από το βίο του. 16ος αι.
29. Αμφιπρόσωπη εικόνα.
Α' όψη: Η Παναγία Οδηγήτρια. 16ος αι.
Β' όψη: Η Άκρα Ταπείνωση. Αρχές 15ου αι.
30. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. 16ος αι. Ζωγράφος: Ιωάννης Περμενιώτης.
31. Η Παναγία Οδηγήτρια. 16ος αι. Ζωγράφος: Ιωάννης Περμενιώτης.
32. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. Αρχές 16ου αι.
33. Η Παναγία με τον Χριστό στον τύπο της Madre della Consolazione. Γύρω στο 1500.
34. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. Δεύτερο μισό 14ου αι.
35. Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας. Τέλη 14ου αι.
36. Ο άγιος Νικόλαος. 15ος αι.
37. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Δεύτερο μισό 14ου αι.
38. Ο Χριστός Παντοκράτωρ. 15ος αι.

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ

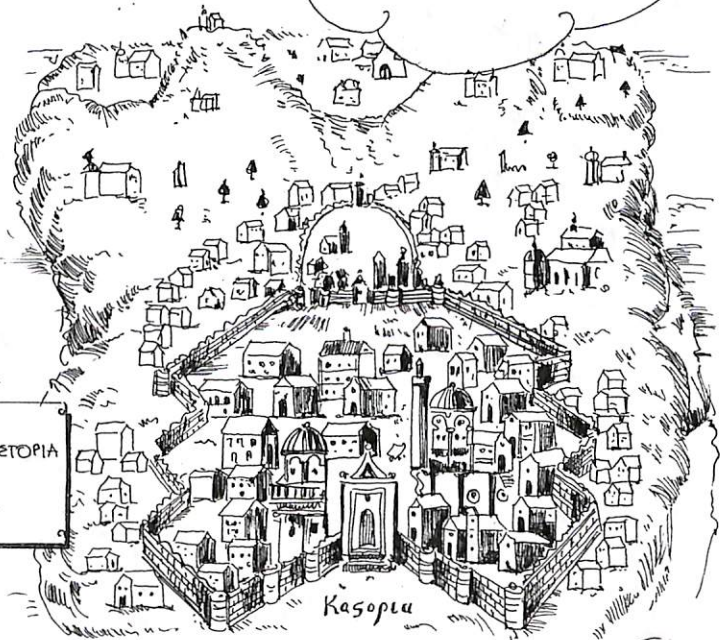
ΟΤΑΝ ΕΦΥΓΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΝ/ΠΟΛΗ ΖΗΤΗΣΕ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΣΤΟΝ ΞΑΔΕΡΦΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑ ΟΠΟΥ ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΗΤΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΖΥΓΟ.

ΚΑΛΑ ΠΟΥ ΠΡΟΛΑΒΑ ΝΑ ΤΕΛΩΣΩ ΤΗΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΗΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΕΤΣΙ ΔΕΝ ΚΥΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΤΟΜΗ ΑΜΑΓΓΗ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ. ΤΩΡΑ ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΑ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΔΟΥΛΕΥΩ ΤΟ ΤΕΜΠΛΟ ΜΕ ΤΗΝ ΗΣΥΧΙΑ ΜΟΥ.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΜΟΥ Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΧΕΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΕΙ ΚΑΛΑ ΤΟ ΞΥΛΟ ΓΙΑ ΝΑ ΔΕΧΘΕΙ ΤΗΝ ΖΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ.

ΟΤΑΝ ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΤΟΝ ΚΟΥΡΑΖΑΝ, ΤΟΥ ΕΡΧΟΤΑΝ ΠΑΝΤΑ ΣΤΟ ΜΥΛΟ ΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΔΕΚΑΛΟΥ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ.

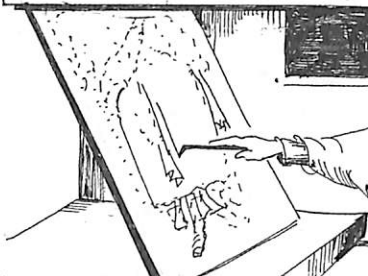
ΠΗΡΕ ΤΟ ΑΝΘΙΒΟΛΟ
ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΤΟΥ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ.

ΚΑΙ ΕΤΡΙΨΕ
ΤΟ ΦΟΥΜΟ.

ΧΑΡΑΞΕ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ.

ΚΑΙ ΠΗΡΕ ΤΟ ΠΙΝΕΛΟ
ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΝΕΙ
ΤΟΥΣ ΠΡΟΠΛΑΣΜΟΥΣ.

ΕΚΑΝΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΦΟΡΑ
ΠΟΥ ΕΠΙΑΝΕ ΤΟ ΠΙΝΕΛΟ ΣΤΟ
ΧΕΡΙ ΤΟΥ, ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ Ο ΘΕΟΣ
ΝΑ ΤΟΝ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΕΙ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΟΞΑ ΤΟΥ.

ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΝ ΟΡΑ ΜΗΚΕ
Η ΚΥΡΙΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ
Η ΓΕΙΤΟΝΙΣΣΑ
ΦΕΡΝΟΝΤΑΣ ΤΟ
ΦΑΓΗΤΟ ΤΟΥΣ.

ΣΑΣ ΕΦΕΡΑ
ΛΙΓΗ ΖΕΣΤΗ
ΨΑΡΟΣΟΥΠΑ ΚΑΙ
ΨΟΜΙ ΝΑ
ΖΕΣΤΑΘΕΤΕ.

Ο ΜΙΧΑΗΛ ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ
ΤΟ ΦΑΓΗΤΟ
ΝΑ ΤΟΝ ΖΕΣΤΑΙΝΕΙ.

Η ΣΚΟΝΗ ΠΕΡΑΣΕ ΑΠΟ ΤΙΣ
ΜΙΚΡΕΣ ΤΡΥΠΕΣ ΚΑΙ
ΑΦΗΣΕ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ.

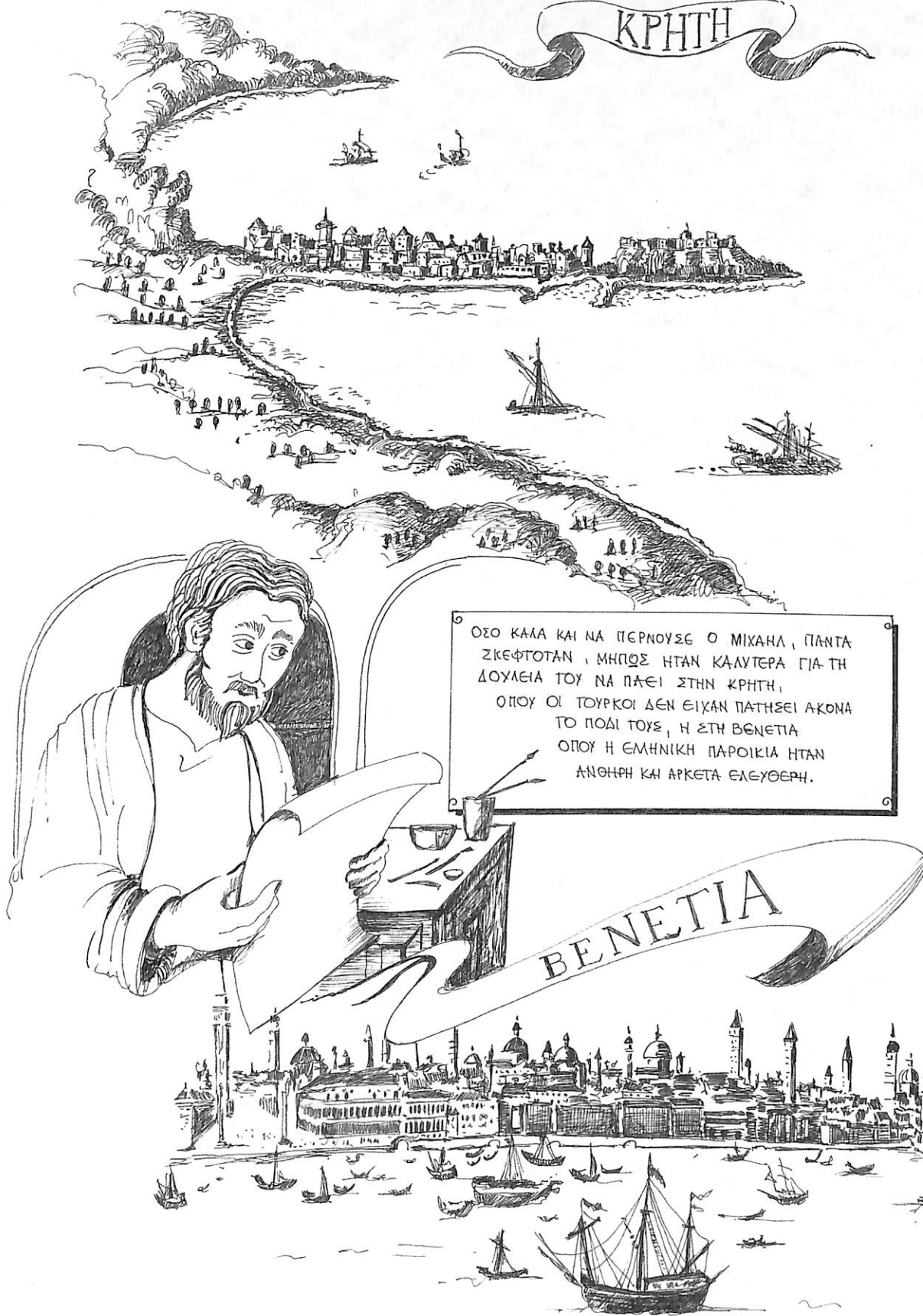

ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΚΑΤΑΦΕΡΕΙ
ΝΑ ΣΩΣΕΙ ΤΙΠΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. ΚΙ ΑΥΤΑ ΤΑ
ΑΝΘΙΒΟΛΑ ΤΑ ΕΙΧΕ ΑΤΟΡΑΞΕΙ ΠΟΛΥ
ΑΡΓΟΤΕΡΑ, ΕΔΩ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑ,
ΑΠΟ ΚΑΤΙ ΠΕΡΑΣΤΙΚΟΥΣ ΠΟΥ ΔΕΝ
ΗΞΕΡΑΝ ΤΙ ΠΟΥΛΟΥΣΑΝ.

ΕΧΛΑΒΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ
ΚΑΜΙΑ ΜΕΡΑ ΔΕ ΜΑΣ
ΑΦΗΣΑΝ ΧΩΡΙΣ ΕΝΑ ΠΙΑΤΟ
ΦΑΓΙ. ΠΟΤΕ Ο ΕΝΑΣ, ΠΟΤΕ
Ο ΑΛΛΟΣ ΜΑΣ
ΚΟΥΒΑΛΟΥΣΑΝ
ΚΑΤΙ.

ΚΡΗΤΗ

ΟΣΟ ΚΑΛΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΕΡΝΟΥΣΕ Ο ΜΙΧΑΗΛ, ΠΑΝΤΑ
ΣΚΕΦΤΟΤΑΝ, ΜΗΠΩΣ ΗΤΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑ ΠΑΕΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ,
ΟΠΟΥ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΕΝ ΕΙΧΑΝ ΠΑΤΗΣΕΙ ΑΚΟΝΑ
ΤΟ ΠΟΔΙ ΤΟΥΣ, Η ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ
ΟΠΟΥ Η ΕΜΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΗΤΑΝ
ΑΝΟΗΡΗ ΚΑΙ ΑΡΚΕΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ.

ΒΕΝΕΤΙΑ

1. Ο Μιχαήλ έζησε στην Καστοριά το 15ο αιώνα. Ποια βημόθυρα απ' αυτά που βρίσκονται μέσα στην αίθουσα θα μπορούσε να έχει ζωγραφίσει ο Μιχαήλ;
Γράψε τους αριθμούς τους:
 2. Πόσα βημόθυρα βλέπεις μέσα στην αίθουσα;
 3. Πόσα απ' αυτά έχουν χρυσό βάθος;
 4. Στο βημόθυρο με αριθμό 20:
 - Τι χρώμα έχουν τα ρούχα της Παναγίας;
 - Τι κρατά η Παναγία;
 - Τι χρώμα έχουν τα φτερά του αγγέλου;
 5. Πόσες αμφιπρόσωπες εικόνες βλέπεις μέσα στην αίθουσα;
 6. Σε ποια εικόνα μέσα στην αίθουσα υπάρχει η υπογραφή του αγιογράφου;
-
1. Γιατί έφυγε ο Μιχαήλ από την Κωνσταντινούπολη;
 2. Πότε καταλήφθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Τούρκους;
 3. Εκείνη την εποχή οι Τούρκοι είχαν καταλάβει την Καστοριά;
 4. Γιατί ήρθε ο Μιχαήλ στην Καστοριά;
 5. Υπήρχαν άλλοι αγιογράφοι εκείνη την εποχή στην Καστοριά;
 6. Πώς το ξέρεις;
 7. Ποιο ήταν το δίλημμα του Μιχαήλ;
 8. Τι υλικά χρησιμοποιούνται για την κατασκευή της εικόνας;
 9. Από πού προέρχονται τα χρώματα που χρησιμοποιούν οι αγιογράφοι;
 10. Έχεις ποτέ επισκεφτεί το εργαστήριο ενός αγιογράφου;
 11. Υπάρχει πίνακας ζωγραφικής στο σχολείο σου;
 12. Εργάζεται κάποιος ζωγράφος στην περιοχή σου;
 13. Έχεις επισκεφτεί το εργαστήριό του;

Κείμενα: Δέσποινα Ευγενίδου, Σχέδια: Ένκα Τζανέκα

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

52100 ΚΑΣΤΟΡΙΑ - Τηλ: 0467 - 22325